

КОНТИНУАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ ОСОБИСТІСНОЇ БЕЗПЕКИ Й ПСИХОЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ОСОБИСТОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Брецко Ірина¹, Фінів Ольга²,

¹ Мукачівський державний університет, м. Мукачево, Україна;
irinabretsko@gmail.com

² Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів, Україна;
irinabretsko@gmail.com

У статті розкрито психологічні особливості взаємодії особистісної безпеки та психоемоційного вигорання людини. Здійснено теоретичний аналіз досліджуваних феноменів, встановлено континуальний характер взаємозв'язків між переживаннями про особистісну безпеку й афективними розладами, найтипівішими з яких є психоемоційне та психофізичне виснаження. Встановлено, що численні загрози природного й соціального характеру зумовлюють відчуття великою кількістю людей переживань тривоги, страху, відчаю, що узагальнено концентровані в такому понятійному дискурсі, як «відсутність особистісної безпеки». Констатовано, що стани невпевненості, дихотомії, порушеної рівноваги істотно розбалансовують особистісний гомеостаз, впливаючи на нервово-психічні дисфункції людського організму та проявляючись як на психофізичному, так і на соціальному рівні самореалізації. Відчуваючи загрозу особистісній безпеці, людина особливо гостро реагує на стресори, переживає дискомфорт і демонструє поведінкові дисфункції. Наголошено, що психологічна безпека можлива насамперед як дотримання інтелектуально-емоційного балансу між відчуттям особистісної захищеності та рівнем подолання базальної тривоги.

Відзначено, що в умовах сімейної депривації діти значною мірою переживають підвищений рівень психоемоційного вигорання й афективного виснаження. Це відбувається через домінування відчуття занедбаності та знехтуваності, а отже, переживання внаслідок цього непотрібності, соціального аутсайдерства, особистісної меншовартості й інших депресивних самоусвідомлювальних атрибуцій, зокрема через відсутність задоволення особистісної безпеки. Відзначено, що відсутність усталеного відчуття особистісної безпеки зумовлює надмірне психоемоційне вигорання, психофізичне виснаження, надто частий психозахист, пасивні життєві інтенції та загальний депресивний модус самоусвідомлення й життєдіяльності.

Ключові слова: особистісна безпека, відсутність особистісної безпеки, психоемоційне виснаження та вигорання, нервово-психічні дисфункції, тривога, фрустрованість, інтелектуально-емоційний дисбаланс, хронічна напруга, підвищена афективна перевага.

Irina Bretsko, Olga Finiv. Continual Interaction of Personal Safety and Psychoemotional Burnout of a Person: Theoretical Aspects. The article reveals

psychological peculiarities of interaction of personal safety and psychoemotional burnout of a person. The theoretical analysis of the studied phenomena has been carried out, the continual character of the relationships between the experiences of personal safety and affective disorders, the most common of which is psychoemotional and psychophysical exhaustion has been established. It has been established that numerous threats of a natural and social nature are caused by the sensation of a large number of people of the experiences of anxiety, fear, despair, which are generally concentrated in such conceptual discourse as «the absence of personal security». It has been stated that conditions of uncertainty, dichotomy, disturbed balance essentially imbalance the personal homeostasis, affecting the neuropsychic dysfunction of the human body and manifested itself both in the psychophysical and social levels of self-realization. Feeling a threat to personal safety, a person is particularly responsive to stressors, experiencing discomfort and demonstrating behavioral dysfunctions. Possibility of psychological security, as observance of the intellectual and emotional balance between the feelings of personal security and the level of overcoming basal anxiety has been emphasized.

It has been emphasized that in conditions of family deprivation, children are largely experiencing an increased level of psychoemotional burnout and affective exhaustion. This is due to the predominance of a sense of neglect, and therefore of experience as a result of this unnecessary, social outsider, personal deprivation and other depressed self-conscious attributes, in particular because of the lack of personal security. The lack of a firm feeling of personal security leads to excessive psychoemotional exhaustion, psychophysical exhaustion, excessive psychosis, passive vital intentions and general depressive modus of self-awareness and life has been noted.

Key words: personal safety, lack of personal safety, psycho-emotional exhaustion and burnout, neuropsychiatric dysfunctions, anxiety, frustration, intellectual and emotional imbalance, chronic stress, increased affective overwork.

Ирина Бреcco, Ольга Финнив. Континуальное взаимодействие личностной безопасности и психоэмоционального выгорания личности: теоретические аспекты. В статье раскрываются психологические особенности взаимодействия личностной безопасности и психоэмоционального выгорания человека. Осуществляется теоретический анализ исследуемых феноменов, установлен континуальный характер взаимосвязи между переживаниями о личностной безопасности и аффективными расстройствами, самыми типичными из которых выступают психоэмоциональное и психофизическое истощение. Установлено, что многочисленные угрозы экологического и социального характера определяют ощущение большим количеством людей переживаний тревоги, страха, отчаяния, что концентрировано в таком понятийном дискурсе, как «отсутствие личностной безопасности». Констатируется, что состояние неуверенности, дихотомии, нарушенного равновесия существенно разбалансируют личностный гомеостаз, влияя на нервно-психические дисфункции человеческого организма и проявляясь как на психофизическом, так и на социальном уровне самореализации. Чувствуя угрозу личностной безопасности, человек особенно остро реагирует на стрессоры,

переживає дискомфорт і демонструє поведенческіе дисфункції. Відзначається, що психологічна безпека можлива, в першу чергу, як дотримання інтелектуально-емоціонального балансу між відчуттям особистої захищеності і рівнем подолання базальної тривоги.

Відзначається, що в умовах сімейної депривації діти в значущій ступені переживають підвищений рівень психоемоціонального вигорання і афектного виснаження. Це відбувається через домінування відчуття запущеності і ігнорованості, а отже, переживання внаслідок цього ненужності, соціального аутсайдерства і інших депресивних самоосознательних атрибутів, зокрема через відсутності задоволення особистої безпеки. Відзначається, що відсутність стійкого відчуття особистої безпеки передбачає надмірне психоемоціональне вигорання, психофізичне виснаження, надто часту психозахиту, пасивні життєві наміри і загальне депресивний стан самоосознання і життєдіяльності.

Ключові слова: особиста безпека, відсутність особистої безпеки, психоемоціональне виснаження і вигорання, нервно-психічні дисфункції, тривога, фрустрованість, інтелектуально-емоціональний дисбаланс, хронічне напруження, підвищене афектне перевтоми.

Постановка наукової проблеми та її значення

Складні екологічні, політичні, економічні реалії сьогодення засвідчують нагальну потребу науково-психологічного аналізу насамперед тих соціально-психологічних феноменів, які обмежують повноцінний перебіг особистісної екзистенції людини. Численні загрози природного й соціального характеру (землетруси, аномальна спека, повені, урагани, війни, техногенні катастрофи, голод, масові вимушені міграції, тероризм тощо) породжують відчуття великою кількістю людей переживань тривоги, страху, відчаю, що узагальнено концентровані в такому понятійному дискурсі, як «відсутність особистісної безпеки». У функціональну семантику особистісної безпеки включають і такі загрози, як епідемії, наркотрафік, кібервійни, гібридні війни тощо. Звичайно, здебільшого об'єктом захисту в такому ракурсі постає держава, однак реальну загрозу та наслідки від імовірних утрат переживає передусім кожна окрема людина як біосоціальний індивід, котрий свідомо й підсвідомо дбає за власну безпеку.

Особистісна безпека (humansecurity) як багатогранний конструкт із розімкнутою структурно-функціональною сутністю є об'єктом вивчення в різноманітних галузях людського знання та має широке дослідницько-інтерпретаційне поле: від соціально-філософського до політологічного й психологічного ракурсів (Балуев, 20013: 95–105). Трансформаційний характер нашого суспільства, накопичення в

масовій свідомості як чітких образів, так і симулякрів свідомості щодо негативного соціально-економічного стану породжують стресогенне тло, на якому активно проявляються навіть соціпатологічні спалахи невротичних розладів, впливаючи на якість життєдіяльності особистості та наповнюючи її тривожністю, роздратованістю, агресивністю та іншими деструктивними відтінками.

Стани невпевненості, дихотомії, порушеної рівноваги істотно розбалансовують особистісний гомеостаз, впливаючи на нервово-психічні дисфункції людського організму та проявляючись як на психофізичному, так і на соціальному рівні самореалізації. Між відчуттям особистісної незахищеності й неврівноваженістю афективної сфери особистості, зокрема у варіанті складних психоемоційних розладів, насамперед психоемоційному вигоранні, існує тісний взаємозв'язок. Зазвичай це відбувається як чітке або амбівалентне усвідомлення людиною негативного впливу дисгармонійних факторів на повсякденне власне буття та постійне відчуття через відсутність упевненості в особистісній безпеці як базальній потребі фрустраційно-тривожних і депресивних психостанів.

Соціальна невдоволеність та неврівноваженість, підвищена нервово-психічна розбалансованість породжують у людини як відчуття екзистенційного вакууму, так і загостреність психофізичного виснаження та психоемоційного вигорання, що загалом негативно впливає на психо- й соціогенезу особистості.

Мета й завдання статті – установити особливості континуальної взаємодії між відчуттям особистісної безпеки та рівнем психоемоційного вигорання.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми

Установлення континууму між незадоволеним рівнем особистісної безпеки та підвищеною афективною стомлюваністю людини, зокрема у варіанті психоемоційного вигорання й виснаження, видається однією з важливих та актуальних проблем сучасної психологічної теорії й практики.

Потужним аналітизмом окресленої проблематики відзначається здійснене О. Лазорко багатогранне трактування особистісної безпеки крізь призму професійної безпеки. Зафіксувавши те, що інтегративні характеристики професійної безпеки людини виступають як наслідок об'єднання суб'єктивно-особистісних та соціально-особистісних властивостей, науковець диференціює риси за критеріями стабільності-

мінливості й унікальності-типовості. Професійна безпека інтерпретується в контексті інтегративного синергізму та виступає результативним засобом контитування її субстрактної складності структурних компонентів, підкомпонентів і рівнів організації, зокрема відношень та зв'язків. Акцентовано важливу роль і динамічну неоднорідність психоемоційних станів людини, стадій самоусвідомлення й самоствердження, етапів зовнішнього та внутрішнього функціонування задоволення/незадоволення від міри переживання особистісної захищеності крізь призму професійної безпеки. Звичайно, що невдоволення рівнем професійної безпеки породжує афективні реакції людини, розбурхує гармонійність психоемоційного світу, налаштовує на застосування психозахисних тактик і стратегій. Загалом, здійснений науковцем детальний аналіз особливостей функціонування професійної безпеки в багатьох векторах фахової самоактуалізації людини дав підстави вважати її одним зі стрижневих утворень, які підтримують загальну особистісну безпеку (Лазорко, 2015: 139–149).

На думку Н. Шликової, психологічна безпека суб'єкта професійної діяльності, ґрунтована на гармонійності когнітивно-афективного переживання індивідуальної та соціальної захищеності, зазнає численних перепадів і специфічних проявів унаслідок загрози особистісній безпеці. Через такий когнітивний дисонанс у людини проявляються дискомфортні переживання, що впливають на її опірність у протистоянні викликам і загрозам зовнішнього світу. Несформованість професійної безпеки зумовлює хиби у функціонуванні як емоційних параметрів психоструктури людини (розчарування, вигорання, апатія, перепади настрою тощо), так і породжує численні переживання через базову невротичну реакцію на відсутність особистісної безпеки (Шликова, 2004: 185–199).

На думку І. Баєвої, психологічна безпека освітнього середовища можлива, насамперед, як дотримання чіткого пропорційного інтелектуально-емоційного балансу між відчуттям особистісної захищеності та рівнем подолання базальної тривоги всіма учасниками навчально-виховного процесу (Баєва, 2003: 234–239).

Г. Грачов стверджує, що особистість для повномірної самореалізації в соціумі повинна відчувати інформаційно-психологічну безпеку, оскільки внаслідок агресивних маніпулятивних інформаційних технологій вона вимушена активно й інтенсивно застосовувати психологічний захист, що призводить до перманентного переживання афективного

дискомфарту, невдоволеності, фрустрованості, емоційного вигорання та загального екзистенційного виснаження через відсутність відчуття особистісної безпеки (Грачев, 2003: 111–118).

М. Пустовойт виокремлює особистісну безпеку як вагомий складник індивідуальної соціальної зрілості кожної людини. Дослідницею розроблено авторську модель особистісної безпеки, що вміщує концептуальне охоплення і захисту життя та здоров'я людини, і забезпечення нею власного житла й майнових цінностей, і створення якісних умов для особистісного саморозвитку, і можливість отримувати достовірну інформацію. Наголошено, що базовими параметрами соціальної зрілості особистості виступає насамперед матеріальна незалежність, а також усвідомлена правова відповідальність за власні вчинки. Важливими параметрами виокремлено такі компоненти, як установлення й підтримування гармонійних відносин із мікро- та макродовкіллям, успішне створення й матеріально-духовне утримання сім'ї, виражена та просоціальна громадянська позиція. Серед конгломерату характерологічних ознак виокремлено такі найважливіші типологічні параметри, як особистісна відповідальність, терплячість, спроможність до саморозвитку. Окремо висвітлено вплив рівня базальної та різномодальної загрози, а також проаналізовано тактики й стратегії реагування соціально зрілої особистості, яка вдається до стійкості, гнучкості та опірності, а не до вигоральних психоемоційних варіантів життєдіяльності (Пустовойт, 2016: 246–248).

Загалом, доцільно відзначити спільну постульованість тези про те, що переживання особистості через відчуття незахищеності й відсутності безпеки породжують низку афективних психостанів, серед яких одне з чільних місць посідає якраз психоемоційне вигорання як реакція на гнітючий тиск різноманітних обставин та людей, своєрідних фрустраторів, що індукують особистісну загрозу й базальну тривогу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження

Ми вважаємо, що в умовах сімейної депривації діти значною мірою переживають підвищений рівень психоемоційного вигорання й афективного виснаження якраз через домінування відчуття занедбаності та знехтуваності, а отже, переживання внаслідок цього непотрібності, соціального аутсайдерства, особистісної меншовартості й інших депресивних самоусвідомлювальних атрибутів, насамперед через відсутність задоволення особистісної безпеки. Гнітючий режим соціальної

депривації та відсутність опіки й турботи рідних батьків із найраніших етапів онтогенезу пригнічують відчуття дитиною захищеності, формують завчену безпорадність, дифузне самоусвідомлення, неадекватну самооцінку та прищеплюють комплекс «малого невдахи» (Брецько, 2014: 115). Подібне трапляється й у дітей із психофізичними вадами, які демонструють дуже високий рівень хаотичного психозахисного самоприйняття як намагання знизити/нейтралізувати тривожність, депресивність, апатійність і безпорадність унаслідок переживання відчуття тотальної незахищеності. Типовими реакціями на відсутність усталеного відчуття особистісної безпеки є надмірне психоемоційне вигорання, психофізичне виснаження, пасивні життєві інтенції та загальний депресивний модус самоусвідомлення й життєдіяльності. Психоемоційне вигорання доречно трактувати як вироблений особистістю механізм психологічного захисту у формі повного або часткового виключення емоцій у відповідь на дію певних психотравматичних чинників. Безперечно, можуть виникати тривалі та неприємні дисфункційні наслідки, коли вигорання негативно позначається на виконанні різних завдань, форм і запитів життєдіяльності (Фінів, 2015: 414–421).

Як відомо, синдром психоемоційного вигорання здебільшого розпочинається «завдяки» повсякденній хронічній напрузі, підвищеній афективній перевтомі, які переживаються особистістю внаслідок надмірного тиску соціопатійних і стресогенних факторів. У трактуванні проблематики психоемоційного вигорання доцільно виокремити такі найтипівіші ознаки, як складний психофізіологічний феномен, якому властиві афективне, фізичне й когнітивне виснаження внаслідок тривалого емоційного навантаження. Визначальною симптоматикою психоемоційного вигорання особистості постають, насамперед, психосоматичні нездужання, безсоння, негативне ставлення до навколишніх людей, роботи, зловживання хімічними агентами (алкоголь, тютюн, кава, наркотики, інші психотропні речовини) тощо. Слід зазначити, що доволі частими симптомами є відсутність апетиту або, навпаки, переїдання, а також агресивні почуття, насамперед тривожність, дратівливість, напруженість, гнів, образливість, загальний пригнічений настрій тощо. Унаслідок цього виникає специфічний емоційний супровід, який маркує песимізм, апатію, цинізм, депресію, відчуття безглуздості й безнадійності подальшого життєіснування, а також перманентне переживання почуття провини, виснаження, втрату

мотивації та відповідальності. Безперечно, важливим фактором вигорання є наявність психологічно важкого емоційно напруженого контингенту, із яким доводиться спілкуватися (як-от у фаховій діяльності так звані важкі хворі, конфліктні покупці, «важкі» підлітки тощо). Загальними ознаками вигорання є тривале перебування людини в депресивному стані, домінування почуттів втоми й спустошеності, нестачі енергії та ентузіазму, неспроможності бачити позитивні результати своєї праці, негативне налаштування на роботу й життя загалом (Брецько, 2014: 65).

Своєрідною лімінальною межею втрати особистої віри у власну безпеку є суїцидальні наміри як визнання беззахисності, безсилля та безпорадності перед загрозами й викликами життєвих ускладнень. Відчуваючи загрозу особистісній безпеці, людина особливо гостро реагує на ключові стресори, зокрема А. Амбрумова та Є. Брано пропонують виділяти такі реакції на стрес, які, по суті, виступають типовими ефектами психоемоційного вигорання: 1) реакція емоційного дисбалансу, тобто виразне превалювання негативної гами емоцій. Загальне тло настрою знижене, людина відчуває почуття дискомфорту певного ступеня виразності. Крім широкого діапазону негативно забарвлених емоцій, реакція емоційного дисбалансу характеризується скороченням кола оточуючих; 2) песимістична ситуаційна реакція, тобто явно виражена зміна світовідчуження; простежується похмуре забарвлення світогляду, суджень та оцінок, видозмінена й переструктурована система цінностей. Світ сприймається людиною в надто «чорних» тонах. Це викликає стійке зниження рівня оптимізму, що, зрозуміло, стає перешкодою на шляху до продуктивного планування діяльності на майбутнє. Реальне планування поступається місцем похмурим прогнозам. Така скутість власної волі чинить тиск на контрольованість подій, які змінюються, викликає вторинне зниження самооцінки, відчуття незначущості й неспроможності власних можливостей; 3) ситуаційна реакція демобілізації, тобто різкі зміни у сфері контактів (від відмови від звичних контактів до їх значного обмеження) викликають стійкі, тривалі й болісні переживання самотності, безпорадності, безнадійності. Спостерігається також часткова відмова від діяльності. Практично людина уникає включення в будь-які сфери діяльності, крім найнеобхідніших, соціально контрольованих, до яких її спонукають установлені та засвоєні правила й вимоги суспільства; 4) ситуаційна реакція опозиції, тобто підвищення ступеня агресивності,

зростання різкості негативних оцінок навколишніх людей і їхньої діяльності; 5) ситуаційна реакція дезорганізації, тобто наявність тривожного компонента, на що вказують різноманітні види соматовегетативних проявів (гіпертонічні, судинно-вегетативні кризи, порушення сну тощо). Однак, незважаючи на схожість ефектів вигорання й різноманітних стресів, їх не слід ототожнювати, адже синдром емоційного вигорання скоріше є не різновидом стресу, а наслідком впливу комплексу стресогенних факторів як реакції на загрозу особистісній безпеці (Амбрумова, 1985: 1557–1560).

Зазначимо, що зростання в країнах так званого «третього світу» коефіцієнта бідності, розповсюдження хвороб, численні спалахи міжособистісних і міждержавних конфліктів зумовлюють зростання парадигми страху й особистісного травмогенно загрозливого розвитку за песимістичним сценарієм.

В умовах бойових дій на сході нашої держави переживання через недостатню захищеність від загрози масового озброєного вторгнення з боку сусідньої держави як геополітичного недруга, острах безробіття, голоду, криміналу, репресій тощо зумовлюють потужне тло для психоемоційного вигорання значної кількості людей. Навіть фактор «сміттєвої кризи» як похідна та відголосок ризику забруднення довкілля стимулює нагнітання соціально-психологічної напруженості, фрустрації, агресії та є як симптоматикою переживання кризи особистісної безпеки й надмірного психоемоційного вигорання, так і сигналом для задіяння масових роз'яснювальних, пропагандистських, психопрофілактичних засобів для заспокоєння розбалансованого психічного здоров'я громадян.

Висновки й перспективи подальших досліджень

Основною тенденцією в розумінні особистісної безпеки виступає певний антропоцентричний вимір. Відтак від традиційного розуміння захисту як мілітарної оборони власної території військовими засобами відбувається перехід до концепції особистісної безпеки, згідно з якою основним референтом безпеки має бути людина, а не лише держава. Особистісну безпеку доцільно тлумачити передусім як свободу від нужди й звільнення від страху, тобто людина має почуватися захищеною від негативної дії численних загроз і мати право реалізувати плани та задуми власного життя так, як вона хоче. Із відчуттям порушеної особистісної безпеки разом із симптомами психоемоційного виснаження корелюють, насамперед, такі риси, як

низька емоційна стійкість й опірність стресам, підвищені боязкість, тривожність, підозрілість, фрустрованість, імпульсивність, схильність до відчуття провини тощо. Отож відчуття загрози особистісній безпеці отримує специфічний емоційний супровід, який містить апатію, песимізм, депресію, цинізм, відчуття безнадійності та безглуздості подальшого життєіснування. Типовими ознаками афективного супроводу постають переживання почуття провини перед іншими й собою, фізичне виснаження, утрата відповідальності та мотивації. По суті, людина перебуває в гнітючо-депресивному стані й не бачить виходу з кризової ситуації, яка видається фатально нездоланною.

Визначальними компонентами особистісної безпеки можна виокремити продовольчу, економічну, персональну, громадську, політичну, а також безпеку довкілля та здоров'я. Звичайно, що найближчою за змістово-функціональною суттю до особистісної безпеки, вочевидь, є персональна безпека, яка передбачає захист від тортур, кримінального, воєнного, домашнього насилля, а також адиктивну превенцію (наприклад від наркотиків), аварійні дорожньо-транспортні події, суїцидальні наміри (як-от спонукання, доведення до самогубства) тощо. Сумарно концепція особистісної безпеки передбачає різнобічний повномірний захист людини, а не лише держави від зовнішніх анексій і загроз. У пересічної особи в умовах глобальних трансформацій відбувається істотна нівеляція відчуттів захищеності й безпеки, а відтак зростає позитивна кореляція між переживанням особистісної безпеки й афективними розладами, зокрема у варіанті психоемоційного вигорання та психофізичного виснаження. Монополія різномодального насилля породжує тривожність, фрустрацію, апатію, суїцидальні наміри й інші депресивні вектори самопочуття та самореалізації людини.

Уважаємо, що вірогідність синдрому психоемоційного вигорання як реакції людини на відсутність або недостатній рівень особистісної безпеки істотно знижує стимульована висока мотивація саморозвитку й самореалізації, креативність підходу до розв'язання актуальних життєвих (глобальних і парціальних) проблем та завдань, активний і високий рівні комунікативних умінь, загальний просоціально орієнтований життєвий тонус. Культивування здорового способу життя, насиченого позитивними гедоністичними емоціями, партнерським спілкуванням, когнітивно виважена переробка отримуваної інформації та її інтерпретація в оптимістичному ракурсі є дієвою запорукою запобігання як психоемоційному вигоранню, так і фактором ствердження базових конструктів особистісної безпеки.

Перспективи дослідження вбачаємо в емпіричному дослідженні з різноетнічними та різноставевими репрезентативними вибірками континуальної взаємодії особистісної безпеки та психоемоційного вигорання, а також у розробці превентивно-корекційного тренінгового інструментарію для зниження соціальної напруги людини.

Література

1. Амбрумова, А. Г.; Брано, Е. М. (1985). О ситуационных реакциях у подростков в суицидологической практике. *Журнал невропатологии и психиатрии им. С. С. Корсакова*, 85, 10, 1557–1560.
2. Баева, И. А. (2003). Психологическая безопасность образовательной среды. (Дис. ... д-ра психол. наук: спец. 19.00.07). Москва, 386 с.
3. Балувев, Д. Г. (2003). Понятие humansecurity в современной политологии. *Международные процессы*, 1, 95–100.
4. Брецько, І. І. (2016). *Психоемоційне вигорання підлітків в умовах сімейної депривації*, Монографія. Мукачєво: МДУ, 293.
5. Грачев, Г. В. (2003). *Личность и общество: информационно-психологическая безопасность и психологическая защита*. Москва: Изд-во ПЕР СЭ, 304.
6. Лазорко, О. В. (2015). Професійна безпека особистості: категоріально-методологічний статус феномену. *Психологія особистості*, 1, 139–149.
7. Пустовойт, М. В. (2016). Особистісна безпека як складова соціальної зрілості. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка і психологія*, 2, 246–248.
8. Фінів, О. (2015). Феномен особистісної безпеки та його кореляція із психозахистом. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*: зб. наук. праць Східноукр. нац. ун-ту ім. Володимира Даля. Луганськ; Северодонецьк: Вид-во «Ноулідж», 3 (38), 414–421.
9. Шлыкова, Н. Л. (2004). Психологическая безопасность субъекта профессиональной деятельности. (Дис. ... д-ра психол. наук: спец. 19.00.03), Москва, 335.

References

1. Ambrumova, A. H.; Brano, E. M. (1985). O sytuatsyonnykh reaktsiyakh u podrostkov v suytsydolohycheskoi praktyke. *Zhurnal nevropatolohyy u psykhyatryy im. S. S. Korsakova*, 85, 10, 1557–1560 [in Russian].
2. Baeva, Y. A. (2003). Psykholohycheskaia bezopasnost obrazovatelnoi sredy: dys. ... doktora psykhol. nauk: spets. 19.00.07. Moskva, 386 [in Russian].
3. Baluev, D. H. (2003). Poniatyе humansecurity v sovremennoi polytolohyy. *Mezhdunarodnie protsessy*, . 95–100 [in Russian].
4. Bretsko, I. I. (2016). Psykhoemotsiine vyhorannia pidlitkiv v umovakh simeinoi depryvatsii: monohrafiia . Mukachevo: MDU. 293 [in Ukrainian].
5. Hrachev, H. V. (2003). Lychnost y obshchestvo: ynformatsyonno-psykholohycheskaia bezopasnost y psykholohycheskaia zashchyta. Moskva: Yzd-vo PER SЭ. 304 [in Russian].

6. Lazorko, O. V. (2015). Profesiina bezpeka osobystosti: katehorialno-metodolohichniy status fenomenu. *Psykhologhiia osobystosti*. 1, 139–149 [in Ukrainian].

7. Pustovoi, M. V. 2 (016). Osobystisna bezpeka yak skladova sotsialnoi zrilosti. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Pedahohichka i psykhologhiia*, 2. 246–248 [in Ukrainian].

8. Finiv, O. (2015). Fenomen osobystisnoi bezpeky ta yoho koreliatsiia iz psykhosakhystom. *Teoretychni i prykladni problemy psykhologhii: zbirnyk naukovykh prats Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia. Luhansk-Sievierodonetsk: Vyd-vo «Noulidzh»*, 3 (38), 414–421 [in Ukrainian].

9. Shlykova, N. L. (2004). *Psykhologhycheskaia bezopasnost subjekta professyonalnoi deiatelnosti: dys. ... doktora psykhol. nauk : spets. 19.00.03. Moskva, 335* [in Russian].

Received: 12.11.2018

Accepted: 22.11.2018